

Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı

Editör
Tufan Gündüz

Yazarlar
İbrahim Solak
Mustafa Güler
Özen Tok
Mehmet Demirtaş
Mustafa Alkan
Ümit Kılıç
Arif Sarı

ISBN: 978-605-4692-01-9

5. Baskı
Haziran, 2017 / Ankara
2000 Adet

 Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 85
Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

 Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
1. Cadde 1396. Sokak No: 6
06520 (Oğuzlar Mahallesi)
Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafik@grafiker.com.tr
Web : grafik.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	13
-------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNDE MERKEZ TEŞKİLATI.....	15
Osmanlı Devleti'nin Yapısı.....	15
Osmanlılarda Hâkimiyet Anlayışı.....	16
Osmanlı Hâkimiyet Anlayışının Kaynakları.....	17
Türk-Moğol Geleneği.....	17
İslâm Hâkimiyet Geleneği.....	19
Diğer Gelenekler.....	21
Osmanlı Hâkimiyet Anlayışının Kısa Tasnifi.....	22
Karizmatik Otorite.....	22
Türk Devlet Geleneği.....	22
İslâm Devlet Geleneği.....	24
Bizans Devlet Geleneği.....	25
Gelenekçi Otorite.....	26
Rasyonel Otorite.....	27
Osmanlılarda Devlet Yönetimi.....	28
Osmanlı Saltanatı ve Padişah.....	28
Saltanat Alametleri.....	30
Taht.....	30
Tuğ.....	30
Tuğra.....	31
Mühür.....	31
Hatt-ı Şerîfler.....	32
Saltanat Sancakları.....	32
Mehterhâne.....	33
Divân-ı Hümayûn.....	34
Divân Üyeleri.....	35
Veziriazam.....	35

Veziriazam Divânları.....	37
İkinci Divânı.....	37
Çarşamba Divânı.....	38
Cuma Divânı.....	38
Vezirler.....	39
Kadıaskerler.....	39
Defterdar.....	40
Nişancı.....	42
Divân-ı Hümâyûn Kalemleri.....	43
Reisülküttâb.....	43
Aslî Kalemler.....	44
Beylikçi Kalemi.....	44
Tahvil Kalemi.....	45
Ruûs Kalemi.....	45
Âmedî Kalemi.....	46
Bağlı Kalemler.....	46
Teşrifât Kalemi.....	46
Vak'anüvislik Kalemi.....	47
Birun Halkı.....	48
Divân-ı Hümâyûn Hocaları.....	48
Divân-ı Hümâyûn Tercümanları.....	49
Hazine-i Evrak.....	50
Defterhâne-i Âmire.....	51
Bâb-1 Âli.....	52
Saray Teşkilâtı.....	54
Saray-ı Hümâyûn.....	54
Bâb-1 Hümâyûn.....	57
Cuma Selamlığı.....	58
Beşik Alayı.....	58
Vâlide Alayı.....	58
Bâbü's-Selâm.....	59
Ulufe Dağıtımı.....	60
Elçi Kabulü.....	60
Baklava Alayı.....	61
Bâbü's-Saade.....	61
Cülûs Merâsimi.....	62
Kılıç Kuşanma Merâsimi.....	62

Padişah Cenazeleri Merâsimi	62
Bayram Merâsimleri	63
Sancak-ı Şerîf Merâsimi	63
Ayak Divânı	63
Enderun-ı Hümâyûn	64
Büyük ve Küçük Odalar	65
Doğancı Koğuşu	66
Seferli Odası	66
Kiler Odası	66
Hazine Odası	66
Has Oda	67
Harem-i Hümâyûn	68
Valide Sultan	68
Padişah Hanımları	69
Sultanlar	71
Şehzâdeler	71
Şehzâde Alayı	73
Hizmet Edenler	73
Dârü's-saade Ağası	74
Bâbü's-saade Ağası	75
Ustalar	75
Kalfalar	76
Cariyeler	77
Kaynaklar	78

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNDE TAŞRA TEŞKİLATI	83
Eyalet İdaresi	83
Salyanesiz Eyaletler	84
Salyaneli Eyaletler	84
İmtiyazlı Eyaletler	85
Beylerbeyi (Mîr-i Mirân)	85
Sancak Yönetimi ve Sancakbeyi	89
Klasik Osmanlı Sancakları	89
Piyade ve Müsellem Sancakları	91
Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancakları	91

Yurtluk-Ocaklık Sancaklar	91
Hükümet Sancaklar	91
Alaybeyi	92
Çeribaşı (Serasker)	92
Kale İdaresi	92
Dizdar	93
Kale Kethüdası	93
Şehir Kethüdası	93
Kaza İdaresi ve Kadı	93
Kazadaki Diğer Görevliler	95
Subaşı	95
Osmanlı Devleti'nde Toprak ve Tahrir Sistemi	96
İslam Arazi Sistemi	96
Öşri Topraklar	96
Haraci Topraklar	96
Arz-ı memleket	97
Osmanlı Arazi Sistemi	97
Miri Arazi	97
Mülk Arazi	98
Vakıf Arazi	98
Tahrir Sistemi	99
Tahririn Tarihçesi	99
Osmanlı Devleti'nde Tahrir	99
Tahrirlerin Yapılış Sebebi ve Şekli	100
Tahrir Defterleri	101
Osmanlı Tımar Sistemi	101
Tarihi Gelişimi	102
Osmanlı Tımarı	103
Dirlik Çeşitleri	105
Haslar	105
Zeametler	105
Tımarlar	106
Tezkereli Tımarlar	106
Tezkeresiz Tımarlar	106
Serbest Olan Tımarlar	107
Serbest Olmayan Tımarlar	107
Tımarlı Sipahilerin Hak, Yetki ve Sorumlulukları	107

Timarların Tevcih Edilişi.....	109
Malikâne-Divâni Sistemi.....	111
Timar Sisteminin Bozulması ve Kaldırılması.....	112
Kaynaklar.....	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI ASKERÎ TEŞKİLATI.....	119
İlk Osmanlı Askerî Teşkilatı.....	119
Kapıkulu Ocakları.....	122
Pençik Kanunu ve Pençik Oğlanları.....	122
Devşirme Sistemi.....	124
Kul Oğulları ve Kul Kardeşleri.....	129
Acemi Ocağı.....	130
Yeniçeri Ocağı.....	133
Cebeci Ocağı.....	148
Humbaracı Ocağı.....	151
Lağımçı Ocağı.....	152
Topçu Ocağı.....	153
Osmanlı Barut Üretimi.....	156
Top Arabacıları Ocağı.....	157
Kapıkulu Süvari Ocakları.....	158
Eyalet Askerî Teşkilatı.....	161
Tımarlı Sipahiler.....	162
Yardımcı Kuvvetler.....	167
Öncü Kuvvetler.....	167
Akıncılar.....	167
Deliler.....	171
Azebler.....	174
Gönüllüler ve Beşliler.....	175
Geri Hizmet Birlikleri.....	175
Kale Teşkilatı ve Kale Kuvvetleri.....	177
Kale Teşkilatı.....	177
Kale Kuvvetleri.....	180
Kale Azebleri.....	181
Fârisanlar.....	181
Yardımcı Kuvvetler.....	181
Osmanlı Kara Ordusunun Savaş Düzeni.....	181

Osmanlı Askerî Teşkilatının Bozulması ve Islahat Teşebbüsleri.....	184
Nizam-ı Cedid Ordusu.....	186
Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye.....	187
Tanzimat'tan Sonraki Askeri Gelişmeler.....	188
Hamidiye Süvari Alayları.....	190
Osmanlı Denizciliği ve Deniz Kuvvetleri.....	191
Korsanlık Meselesi.....	195
Kaptanpaşa ve Eyaleti.....	197
Tersane Teşkilatı.....	200
Osmanlı Gemileri.....	204
Kürekli Gemiler.....	206
Yelkenli Gemiler.....	208
İnce Donanma Gemileri.....	209
Osmanlı Denizcileri.....	211
Donanma Azepleri.....	211
Levendler.....	211
Kürekçiler.....	212
Osmanlı Havacılığı.....	213
Kaynaklar.....	214

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI MALİYE TEŞKİLATI.....	217
Maliyenin İşleyişi.....	217
Defterdarlık (Bâb-ı Defterî).....	217
Maliye Kalemleri.....	221
Ruznamçe Kalemi.....	221
Muhasebe Kalemi.....	222
Mukabele Kalemi.....	222
Mukataa Kalemi.....	223
Mevkufat Kalemi.....	223
Kıla' Kalemi.....	224
Diğerleri.....	224
Bütçeler.....	224
Hazineler.....	228
Tek Hazine Dönem.....	228
Çok Hazine Dönem.....	231

Tek Hazinele Döneme Geçiş.....	234
Vergiler.....	235
Şer'î Vergiler.....	235
Raiyyet Rüsümü (Sipahinin Topladığı Vergiler).....	239
Müslüman Reayadan Alınan Vergiler.....	239
Gayrimüslim Reayadan Alınan Vergiler.....	242
Diğer Vergiler.....	243
Avâız Vergileri.....	244
Mukâta'alar.....	246
Arızî Vergiler.....	247
Ticaret ve Gümrük Resimleri.....	249
Tanzimat Sonrası Örfi Vergiler.....	250
Gelir Kaynakları ve İdaresi.....	251
Tımar Sistemi.....	251
Mukâtaa Sistemi.....	252
Malikâne Sistemi.....	254
Borçlanma Politikası ve Borçlar (İstikrazlar).....	254
İç Borçlar (Dahilî İstikrazlar).....	254
Dış Borçlar (Haricî İstikrazlar).....	256
Osmanlı Para Politikası.....	258
Darphaneler.....	262
Bankalar.....	263
Fiyat Politikası, Narh Uygulaması ve Denetim.....	265
Kaynaklar.....	269

BEŞİNCİ BÖLÜM

İLMİYE TEŞKİLATI.....	273
Osmanlı'da İlmî Hayat.....	273
İlmiye Sınıfında Mülâzemet ve Nevbet.....	277
İlmiye Sistemi.....	278
Medreseler.....	279
İlk Osmanlı Medreseleri.....	280
Umumî Medreseler.....	282
Haşiye-i Tecrid (Yirmili) Medreseler.....	282
Miftah (Otuzlu) Medreseler.....	282
Kırkılı Medreseler.....	282
Ellili Medreseler.....	283

Altmışlı Medreseler.....	283
Sahn-ı Semân Medreseleri.....	283
Süleymaniye Medreseleri.....	284
İhtisas Medreseleri.....	285
Darü'l-Kurra.....	285
Darü'l-Hadîs.....	286
Darü't-Tıb.....	286
Hey'et Medreseleri.....	287
Medreselerin Eğitim Kadrosu.....	287
Müderris.....	287
Mu'id.....	289
Öğrenciler.....	290
Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları.....	292
Kadılık.....	299
Görev ve Yetkileri.....	300
Yardımcıları.....	301
Kadınların Tayinleri ve Görev Süreleri.....	302
Osmanlı Bürokrasisinde İlimiye Sınıfı.....	304
Şeyhülislâm.....	304
Kazasker.....	307
Nakîbü'l-Eşrâf.....	308
Padişah Hocası.....	309
Hekimbaşı.....	310
Müneccimbaşı.....	310
İlimiye Teşkilatında Bozulmalar ve Islahat Çalışmaları.....	311
Kaynaklar.....	313

ALTINCI BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNDE VAKIFLAR VE VAKIF MÜESSESESİ.....	317
Vakıfla İlgili Genel Bilgiler.....	317
Vakfın Menşei.....	318
İslam'da Vakıfların Tarihi ve Hukuki Gelişimi.....	322
Vakfın Kuruluşu ve İdaresi.....	323
Vakfın Çeşitleri.....	326
Hizmet Edeceği Alana Göre.....	326
Mal Türlerine Göre Vakıflar.....	326

İdârelerine Göre Vakıflar	326
Mülkiyete Göre Vakıflar	326
Kiraya Verilmesine Göre Vakıflar	327
Vakıfların Kuruluş Maksatları	327
İnsana Hizmet Maksadıyla Kurulan Vakıflar	327
Fakirler, Miskinler, Yetimler, Yaşlılar	327
Yolcular	328
Allah Yolunda Hizmet Edenler	329
Kurum ve Tesis Vakıfları	329
İbadethane Vakıfları	330
Eğitim Vakıfları	330
Sağlık Alanında Yapılan Vakıflar	331
Para Vakıfları	332
Su Vakıfları	333
Yaygın Olmayan İlginç Vakıf Hizmetleri	333
Vakıfların Ekonomik Boyutu	334
İstihdam Alanında Vakıflar	334
Ekonomik canlılık merkezleri olarak Vakıf Hanları, Dükkânlar ve Kervansaraylar	335
Tarımsal Üretim Alanları	335
Vakıfların Sosyal ve Dini Boyutu	336
Vakıfların Bozulması ve Tasfiyesi Süreci	337
Günümüzde Osmanlı Vakıflarının Durumu ve Vakıf Araştırmanın Önemi	339
Kaynaklar	339

YEDİNCİ BÖLÜM

OSMANLI HUKUKU VE ADLİYE TEŞKİLATI	343
Osmanlı Hukuku	343
Osmanlı Hukukunun Unsurları	344
Şer'î Hukuk	344
Örfî Hukuk	346
Gayrimüslim Hukuku	350
Osmanlı Hukuku Mevzuatı	352
Kanunnâmeler	352
Fıkıh Kitapları	354
Fetva Mecmuaları	355

Şer'iyeye Sicilleri.....	355
Osmanlı Ceza Muhakemesinde Suç ve Cezalar.....	356
Had Gerektiren Suçlar.....	356
Kıyas Gerektiren Suçlar.....	359
Ta'zir Gerektiren Suçlar.....	360
Tanzimat Sonrası Osmanlı Hukuku.....	361
Osmanlı Adliye Teşkilatı.....	362
Divân-ı Hümayun.....	362
Şer'iyeye Mahkemeleri.....	364
Mahkeme Görevlileri.....	366
Kadı.....	366
Nâib.....	367
Muhzır.....	368
Subaşı.....	368
Asesbaşı.....	369
Çavuş.....	369
Mahkeme Tercümanları.....	370
Tanzimat Sonrası Osmanlı Adliye Teşkilatı.....	370
Kaynaklar.....	371

YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ.....	375
-------------------------	-----

ÖN SÖZ

Altı yüz yıldan fazla üç kıtada hüküm sürmüş olan Osmanlı Devleti sadece askeri gücü ile değil kurumları ve meydana getirdiği yüksek medeniyet ile tarih içinde yüksek bir saygıyı hak etmektedir. Bununla birlikte Osmanlı Tarihini anlamak için sadece siyasi tarihi iyi öğrenmek yetmemektedir. Çünkü 600 yıllık bir medeniyeti sultanların ve vezirlerin işleri olarak görmek yanıltıcı olabilmektedir. Bir devletin ve milletin tarihini doğru anlamanın en iyi yolu o devlet bünyesinde gelişen kültür ve medeniyeti de en ince ayrıntısına kadar öğrenmekten geçmektedir.

Milyonlarca kilometre kare alana hükmetmek, onlarca farklı kültür ve unsuru yönetmek sadece güçlü bir ordu tutmakla mümkün değildir. Tarihçilerin tam bir vukufiyetle dile getirdikleri “Osmanlı Barışı/Pax Ottomana”, vakıf medeniyetinden, toprak yönetimine, sarayın idaresinden şehirlerin canlandırılmasına, ticari hayatın gelişmesinden, hukuk kurallarının uygulanmasına kadar pek çok alanda kendisini göstermiştir. Bunu öğrenmek Osmanlı tarihini her yönüyle anlamayı kolaylaştıracaktır.

Elinizdeki kitap, Üniversitelerimizde okutulmakta olan Osmanlı Teşkilat Tarihi, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi ve Osmanlı Kurumları Tarihi adlarıyla okutulan dersler için bir el kitabı olarak planlandı. Böylece özellikle tarih bölümünde okuyan öğrencilerin ders kitabı ihtiyacı giderilmesi amaçlandı. Bununla birlikte genel okuyucunun Osmanlı teşkilat tarihi ile ilgili öğrenmek isteyeceği bütün konulara da yer verildi.

Değerli akademisyenlerimizden Doç. Dr. Mustafa Alkan Osmanlı Devleti’nde Merkez Teşkilatı bölümünü yazdı. Osmanlı Taşra Teşkilatını ise Prof. Dr. İbrahim Solak kaleme aldı. Prof. Dr. Özen Tok, Osmanlı Askeri Teşkilatı bahislerini yazdı. Osmanlı Devleti’nde Vakıflar ve Vakıf Teşkilatı’nı Prof. Dr. Mustafa Güler; Osmanlı İlimiye Teşkilatı’nı Doç. Dr. Ümit Kılıç; Osmanlı Maliye Teşkilatı’nı Doç. Dr. Mehmet Demirtaş; Osmanlı Hukuku ve Adliye Teşkilatı’nı Dr. Arif Sarı yazdı. Her biri kendi alanında Türkiye’nin başarılı ve tanınmış akademisyenleri olan değerli yazarlarımıza teşekkür ederiz.

Eserin okuyucuyla buluşması için Grafiker Yayınevi'nin değerli yöneticisi Necla Yavuz Hanımefendi ile dizgi ve sayfa düzenlemesinde büyük emek sahibi olan Murat Ünal ise teşekkürde ayrı bir yere sahiptirler.

Editör
Prof. Dr. Tufan Gündüz